

De Oude Dieze, met het Raamstraatje

De auteur bevindt zich nog steeds in het zuidelijk gedeelte van de binnenstad. Ook nu treft hij sporen van de middeleeuwse textielnijverheid aan, maar de oeroude waterstromen intrigeren hem het meest.

Het Raamstraatje, om daar maar mee te beginnen, is een smalle steeg tussen de huizen nummer 7 en 9 van de Oude Dieze. Het had eigenlijk thuisgehoord in een van de vorige straatvegerswandelingen, door de straten die te maken hebben met de vroegere wolnijverheid. Het herinnert aan de houten stellages of ramen bij de Dieze in die buurt, waarin de pas gevulde of geverfde wollen lappen gespannen werden. In de bronnen en oudere literatuur heet het ook wel Ramenstraatje of Ramerstraatje. Jammer genoeg hangt er, zoals in wel meer Bossche stegen, geen straatnaambordje. Het steegje is met een hek afgesloten.¹

Het is duidelijk dat de straatnaam Oude Dieze eigenlijk de naam is van het stuk Binnendieze, dat daar achter de huizen aan de zuidkant van de straat loopt en verder stadswaarts Verwersstroom heet. Als langs een stroom huizen komen te staan en er zich een straat vormt, dan is het niet vreemd dat die straat dezelfde naam krijgt. Overspringing van een waternaam naar land dat grenst aan dat water, is in de toponymie oftewel plaatsnaamkunde trouwens een bekend verschijnsel. De oudste vermelding die ik vond van een straat in connectie met de Dieze, staat in een schepenoorkonde van 11 augustus 1302: een huis en erf in de straat die van de Kol-

perstraat naar de Dieze ('versus Disam') loopt.² Kolperstraat is de oude naam van het grootste deel van de Verwersstraat. Het kan zijn dat de straat in de schepenakte de rest van de Verwersstraat is, het is ook mogelijk dat de Oude Dieze wordt bedoeld. In de Bossche schepenprotocollen worden vanaf 1369-1370 vermeldingen van de Oude Dieze aangetroffen, maar vaak is het, zeker in het begin, niet duidelijk of de stroom of de straat bedoeld is.

De voor de hand liggende vraag, waarom de stroom hier de naam Oude Dieze gekregen heeft, is niet met zekerheid te beantwoorden, maar een aannemelijke veronderstelling is de volgende. Er zijn aan-

Bestaande en verdwenen Dieze-lopen.
(Uit: Jan van Oudheusden, Binnendieze.
De stadsrivier van 's-Hertogenbosch, Zwolle/
's-Hertogenbosch, 1996)

wijzingen dat de Oude Dieze (de stroom) en de voortzetting daarvan (de Verwersstroom tot bij het Noordbrabants Museum) een natuurlijke waterloop is, die zich verder, via een scherpe knik (het Hellegat), voortzet in de Kleine Vughter Stroom. Het is mogelijk dat de naam Oude Dieze is ontstaan na het graven van de rest van de Verwersstroom, die vanaf het Museum rechtdoor loopt, evenwijdig aan de Verwersstraat.³ In ieder geval moet de Oude Dieze

(de stroom) zo wel genoemd zijn ter onderscheiding van een of ander *nieuw* stuk Dieze. Anders dan soms wel wordt gedacht is de naam Dieze niet exclusief Bosch. Zo is er in Zwolle ook een water dat zo heet. Het riviertje de Reusel, dat langs Diessen loopt, droeg in vroeger eeuwen ook de naam Dieze. Het dorp is hiernaar genoemd, al vóór de tijd van Sint Willibrord.⁴ Bij Oisterwijk heette deze rivier Achterste Stroom (dat is nu nog zo) en verder weer Dieze (nu Essche Stroom). Bij Halder (gemeente Sint-Michielsgestel) mondt ze uit in de Dommel, die dan langs Vught naar de stad stroomt. Zo zien wij dit tegenwoordig tenminste, maar toentertijd bleef de Dieze de Dieze heten, ook waar zij langs Vught naar Den Bosch stroomde.⁵ Voordat we toekomen aan de hamvraag: wat betekent het woord Die-

ze nu eigenlijk, eerst nog even het volgende. Bosschenaren zeggen vaak Diest in plaats van Dieze. Ik zie hierin alleen maar een uitspraakvariant, met een betekenisloze -t op het eind van het woord, zoals in Meierijs dialecten ook bijvoorbeeld pent, kenent, wegt gezegd wordt in plaats van pijn, konijn, weg.⁶ En wat betekent Dieze dan? Ik moet de lezer teleurstellen, want er is niets met zekerheid over te zeggen. Veel waternamen, ook buiten Nederland, zijn zeer oud, deels zelfs nog vóór Germaans. Gezaghebbende historisch-taalkundigen hebben op goede gronden aangenomen, dat onder andere de naam Dieze van Keltische oorsprong moet zijn, dus enkele duizenden jaren oud. Volgens sommigen van deze geleerden zou Dieze zoiets betekenen als 'heilige beek'.⁷ Nou ja, het kon slechter, dunkt me.

De Oude Dieze richting Casinotuin en Hekellaan (1966)

(Foto: Stadsarchief, collectie Fr. Wijffels)

'Een kaartje van tante Marie', ca. 1902.
(Stadsarchief, prentbriefkaarten)

Noten

- 1 Zie Bossche Bladen jg. 5 (2003) nr. 1, 24; Rapport Stegen Binnenstad van de Kring Vrienden van 's-Hertogenbosch (niet gepubliceerd, 1994), 28.
- 2 Oorkondenboek van Noord-Brabant 1, dl. 2, p. 756 r. 5.
- 3 Ik ontleen deze hypothese aan D. Hoogma en A. Steketeer, 's-Hertogenbosch Waterstad. Een historische waterstaatkundige verkenning ('s-Hertogenbosch 1996), blz. 31.
- 4 R.E. Künzel, D.P. Blok, J.M. Verhoef, Lexicon van Nederlandse toponiemen tot 1200, 2e dr. (Amsterdam 1989), III.
- 5 Zie F.W. Smulders, 'De stroom genaamd De Dieze', in: Brabants Jaarboek 1950, 128-130; Smulders nam aan, dat de Dommel niet bij Halder - of elders - in de Dieze uitmondde, maar zelfstandig Den Bosch bereikte; ik heb dit, als hier niet terzake, niet verder uitgezocht.
- 6 In de naam van de Belgische stad Diest schijnt die eind-t wel een meer specifieke betekenis te hebben, maar dat voert hier te ver; zie hiervoor de in de volgende noot genoemde publicatie.
- 7 Zie F. Claes, 'Oude nederzettingenamen en middeleeuwse geschiedenis in de streek van Diest', in: Naamkunde jg. 24 (1992) 116-146.